

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2024 Vol. 2

www.navoiy-uni.uz

www.goldenscripts.navoiy-uni.uz

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2024 Vol. 2

www.navoiy-uni.uz

www.goldenscripts.navoiy-uni.uz

BOSH MUHARRIR

Shuhrat Sirojiddinov

**BOSH MUHARRIR
O'RINBOSARI**

Karomat Mullaxo'jayeva

MAS'UL KOTIB

Ozoda Tojiboyeva

TAHRIR HAYATI

Karl Rayxl (Germaniya)

Isa Habibeyli (Ozarbayjon)

Seyhan Tanju (Turkiya)

Almaz Ulvi (Ozarbayjon)

Benedek Peri (Vengriya)

Vahit Turk (Turkiya)

Teymur Kerimli (Ozarbayjon)

Eunkyung Oh (Koreya)

Nazef Shahrani (AQSh)

Boqjon To'xliyev

Muhammadjon Imomnazarov

Bilol Yujeł (Turkiya)

Qosimjon Sodiqov

Zulxumor Xolmanova

Mustafa O'ner (Turkiya)

Nurboy Jabborov

G'aybulla Boboyorov

Kimura Satoru (Yaponiya)

Imran Ay (Turkiya)

Aftondil Erkinov

Nadir Mamadli (Ozarbayjon)

Rashid Zohidov

Otabek Jo'raboyev

Bulent Bayram (Turkiya)

Qo'idosh Pardayev

Nodirbek Jo'raqo'ziyev

Oysara Madaliyeva

Hilola Nazirova

MUNDARIJA**MATNSHUNOSLIK****Aftondil Erkinov**

Qo'lyozma bayozlarga oid ayrim mulohazalar

4

Zilola Amonova, Azizbek Boqiyev

Saif Zafari Buxoriyning "Durrul majolis" asarida

Odam (a.s) talqini

28

Sohiba Nadirimova

To'ramurod to'ra Sayyid Muhammadxon o'g'li

hayot yo'lli va ijodiy merosi

42

Akrom Malikov

XX asr matnshunoslida Navoiy asarlari tadqiqi:

Hamid Sulaymonov hamda Porso Shamsiyev

tajribasi

60

ADABIYOTSHUNOSLIK**Dilnavoz Yusupova, Umedullo Mahmudov**

Sharq mumtoz adabiyotida faxriya

89

Айнур ИбрагимоваКероглу – азербайджанский народный
героический эпос

103

LINGVISTIKA**Qosimjon Sodiqov**Qoraxoniylar davri asarlarida ishlatalig'an
tilshunoslik atamalari

117

G'aybulla BoboyorovMahmud Koshg'ariyning "Devonu lug'ati-t-
turk" asaridagi ayrim so'zlarning o'zbek
shevalarida saqlanishi ("b" undoshi
bilan boshlanuvchi so'zlar o'rnatgida)

136

CONTENTS**EDITOR IN CHIEF**

Shuhrat Sirojiddinov

DEPUTY EDITOR IN CHIEF

Karomat Mullakhojaeva

EXECUTIVE SECRETARY

Ozoda Tojibaeva

EDITORIAL BOARD

Karl Rechl (Germany)

Isa Habibbeyli (Azerbaijan)

Seyhan Tanju (Turkey)

Almaz Ulvi (Azerbaijan)

Benedek Peri (Hungary)

Vahit Turk (Turkey)

Teymur Kerimli (Azerbaijan)

Eunkyung Oh (Korea)

Nazif Shahrani (USA)

Bakijan Tukhliev

Mukhammadjan Imomnazarov

Bilol Yujel (Turkey)

Kasimjan Sadikov

Zulkhumor Kholmanova

Mustafa O'ner (Turkey)

Nurboy Jabborov

Gaybullah Bahayarov

Kimura Satoru (Japan)

Imran Ay (Turkey)

Aftandil Erkinov

Nadir Mamadli (Azerbaijan)

Rashid Zahidov

Atabek Juraboev

Bulent Bayram (Turkey)

Kuldosh Pardaev

Nodirbek Jurakuziev

Oysara Madalieva

Hilola Nazirova

TEXTOLOGY**Aftondil Erkinov**

Some comments on manuscript bayoz

4

Zilola Amonova, Azizbek Boqihev

The interpretation of Adam (a.s) in the work

"Durrul majolis" by Saif Zafari Bukhary

28

Sohiba Nadirimova

Life path and creative heritage of Sayyid

Muhammad Khan son of Toramurad

42

Akrom Malikov

The study of Alisher Navoy's works textual

criticism of the 20th century: the experience
of Hamid Sulaymonov and Porso Shamsiev

60

LITERATURE**Dilnavoz Yusupova, Umedullo Mahmudov**

Faxriya (Self-Praise) in Eastern Classical Literature

89

Aynur Ibrohimova

Koroglu - Azerbaijan Folk Heroic Epos

103

LINGUISTICS**Qosimjon Sodiqov**Linguistic terms used in works of the Karakhanid
era

117

Gaybulla BabayarovPreservation of some words in Uzbek dialects
in Mahmud Kashgari's work "Diwān Lughāt al-Turk"
(in the example of words beginning
with the consonant "b")

136

Saif Zafari Buxoriyning "Durrul majolis" asarida Odam (a.s.) talqini

Zilola Amonova¹
Azizbek Boqiyev²

Abstrakt

Mazkur maqolada Saif Zafari Buxoriyning «Durrul majolis» asari-dagi Odam (a.s) bilan bog'liq qissa tahlilga tortilgan. Mazkur toshbosma Abu Ali Ibn Sino nomidagi Buxoro viloyat kutubxonasida 726-inventar raqam ostida saqlanadi. Bu noyob manba 1910-yil Toshkentdag'i G'ulomiy matbaasida bosmadan chiqarilgan bo'lib, 240 sahifadan iborat. Kitob Toshkentda chop etilgan bo'lsa-da, Buxoro qo'lyozmalari fondida saqlanayotgani uchun shartli ravishda "Buxoro toshbosmasi" nomi bilan o'r ganilmoqda. Mazkur manba qissayı anbiyo xarakteridagi asarlar sirasiga mansub bo'lib, Qur'oni Karimda nomlari zikr etilgan o'n ikki payg'ambar haqidagi qissa berilgan. Shuningdek, kitobda sahabalar, shayxlar haqidagi hikoyatlar ham keltirilgan. Qolaversa, turli didaktik hikoyatlarga ham o'r in ajratilgan. Toshbosmaning birinchi bobi "Hazrati Odam alayhissalomning jasadi muboraklarini yaratmog'ini bayonidadur", deb nomlanadi. Mazkur qissa hajm jihatdan ancha salmoqli bo'lib, 11 sahifani tashkil etadi. Qissa Odam (a.s)ga bag'ishlangan bo'lsa-da, Sulaymon, Yusuf, Yunus (a.s)lar bilan bog'liq kichik hikoyatlar ham berilgan.

Kalit so'zlar: *Durrul majolis, Saif Zafari Buxoriy, toshbosma, nashr, Basmala, Qur'oni Karim, Hadisi Sharif, Odam (a.s), tasavvuf, badiiyat.*

Kirish

Mustaqillikdan so'ng, mumtoz ma'naviy merosga munosabat tubdan o'zgardi. Yangi manbalarni topish, ularni ilmiy muomalaga kiritish, sharh va talqinlarini amalga oshirish bilan bog'liq jiddiy, ahamiyatli ishlar amalga oshirildi. Ko'plab nodir qo'lyozma va toshbosma manbalar joriy yozuvimizga tabdil qilindi. Bu xayrli ish

¹ Amonova Zilola Qodirovna – filologiya fanlari doktori, Buxoro davlat universiteti.
E-pochta: zilolajonamonova@gmail.com, z.q.amonova@buxdu.uz

ORCID ID: 0000-0001-7710-3065

² Boqiyev Azizbek Abdullaev o'g'li – tadqiqotchi, Buxoro davlat universiteti.
E-pochta: mullomuxtar7@gmail.com

ORCID ID: 0009-0002-7919-8437

Iqtibos uchun: Amonova, Z., Boqiyev, A. 2024. "Saif Zafari Buxoriyning "Durrul majolis" asarida Odam (a.s.) talqini". *Oltin bitiglar* 2: 28 – 41.

hozirda ham davom etib kelmoqda. Jumladan, Buxoro viloyatidagi Abu Ali Ibn Sino nomidagi Buxoro viloyat kutubxonasida saqlanayotgan beba ho qo'lyozma manbalar ham soha mutaxassislari xizmati bilan nashr etilib, xalqimizga taqdim etib kelmoqda. Albatta, ushbu sa'y-harakatlar natijasida sho'ro tuzumi mafkurasi o'rganishni man etgan ko'plab mutafakkirlarimiz, din va tasavvuf arboblarining ilmiy-ijodiy merosidan bahramand bo'la boshladik. Buyuk olim va mutasavvif arbob Saif Zafari Buxoriyning ijodi ham shular jumlasidandir:

Saif Zafari Buxoriy o'z davrining ko'zga ko'ringan ijodkorlaridan bo'lib, uning bizga "Durrul majolis" kitobi yetib kelgan. Asarda Qur'oni Karimda zikr qilingan qissalar va ularni asoslovchi oyatlarning ma'nolari chuqur yoritilgan bo'lib, o'z davrining talabiga binoan forsiy tilda yozilgan. Mazkur asar Abu Ali Ibn Sino nomidagi Buxoro viloyat ilmiy kutubxonasida 726-inventar raqam ostida saqlanadi. Bu noyob manba 1910-yil Toshkentdag'i G'ulomiy matbaasida bosmadan chiqarilgan bo'lib, 240 sahifadan iborat. Kitob Toshkentda chop etilgan bo'lsa-da, Buxoro qo'lyozmalari fondida saqlanayotgani uchun shartli ravishda "Buxoro toshbosmasi" nomi bilan o'rganilmoqda. Toshbosma betlari sahifaning yuqori qismida arab raqamlari bilan ko'rsatilgan. Ushbu kitob an'anaviy devonlar kabi Basmalayi sharif bilan boshlangan. Hamd-u sano va na'tlardan so'ng, ushbu kitobning asl musannifi Saif Zafar al-Buxoriy ekanligi, kitobning nomi «Durrul majolis»ligi hamda ushbu kitob forsiy tilda yozilganligi, bu asarni forsiy tildan turkiy tilga tarjima qiluvchi Eshon Janobi Sulton Sayyid xo'ja Ibn Mahmudxo'ja eshon Toshkandiy mashhur Maxdum Qodiriylardan ekanligi aytib o'tilgan.

Asar 33 bobdan iborat bo'lib, birinchi bob "Hazrati Odam alayhissalomning jasadi muboraklarini yaratmog'ini bayonidadur", deb nomlanadi. Mazkur qissa hajm jihatdan ancha salmoqli bo'lib, 11 sahifani tashkil etadi. Qissa, dastlab, Alloh taoloning insonni yaratmoqchi bo'lganligi va bunda arsh, kursi, samo insonni o'zlaridan yaratishlarini so'rab iltijo qilishlari bilan boshlanadi:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

جَهْدِ صَبَرْكَ لَدَرِسِيِّ رِبَّاتِنَاعِيْنِي بِيَايِيدِهِ دُوْرِجَهْرَتِهِ حَقِّهِيْجَيَانِهِ وَقَنَاعِيْجَيَانِهِ
بِيرِبُوزِيْنِهِ بَنَدَهِ دِرِبَعِيْتِهِ خَلِيفَقِيلَهِ مِنِ دِسَتِهِ اَنْدِيْنِ كُوبِهِ بَنَدَهِ زَادَهِ لَادِيْهِ
بُولُوكِهِ لَالِارِمَنِي دُوكِسِتِمِ دُورِلَادِيْبِهِ تِيزِهِ مِنْصِمِهِ نُوبِرَلَهِ كَجَيِّبِهِمِ وَجَيِّبِهِنِهِ
وَأَذْفَالِهِ بَكَهِ لَلَّهِلَّا تَكَاهِهِ لَمَاجَاهِلِهِ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَقِيْشِلَهِ آنِ عَوْشَرِيْشِ شَوَّهِيْشِ
اَيْدِيِّي اَيِّي بَارِخَدِيَايَنَدَهِ بَيْنِكَهِ بَجَتِهِ يِرَاقُورِهِ مِورِسِنِهِ خَوَاهِ لَالِارِمَنِيْنِيْتِ
بِهِ اَقِيلِيْنِكَهِ كَهِ كَلَامِيْنِكَهِ هَمِيْنِ عَظِيمِهِ دِيْبِخَرِهِ دِيْنِكَهِ شَرِشِ الشَّلِيمِ
وَيِّبِهِ زَدِمِ خَوَلَكِهِ خَلِيفَهِ خَغِيرَهِ مَكَمِيْنِكَهِ مِنَدِيْنِ اَفْرِدِهِ قِيَابِنَهِ تِيزِيْنِكَهِ
سُونَكَهِ كَرِسِيِّيَاشِ كُوتَارِيْبِهِ يِدِيِّي اَيِّي بَارِخَدِيَاشِوا بَنَدَهِ بَيْنِكَهِ بَجَتِهِ بَنَدَنِكَهِ
مِنَدِيْنِ بِرِاتِبِنَكَهِ تِيزِيْبِهِ يِنَكَهِ كَهِ كَلَامِيْنِكَهِ دِيْبِخَرِهِ دِيْنِكَهِ وَسِعِ كَهِ اَيِّهِتِهِ دِيْلِهِ اَخِرِ

Joriy yozuvdagagi tabdili:

Hazrat Haq subhanahu va taolo xohladiki, yer yuzig'a banda yaratib xalifa qilurman deb va andin ko'p bandazodalar paydo bo'lurki, alar meni do'stumduurlar deb oyati karima mazmuni birlaki "yuhibbuhum va yuhibbunahu", "va iz qola robbuka lilmalaikati inni jailun fil arzi xoliyfah" o'shal on Arsh bosh ko'tarib aydi: "Ey bor Xudoyo bandayi baxtiyor yaraturman dersan, xohlarmanki, mendin paydo qilingki, Kalomingda meni azim deb xabar berding va ayding "Arshul azim" deb orzum shulki, xalifa azizu mukarramingni mandin ofariyda qiling", deb, andin so'ng kursiy bosh ko'tarib aydi: "Ey bor Xudoyo shul bandayi baxtiyorni mendin yarating" deb chunonchi Kalomingda xabar berding. "Vasia kursiyyuxus samavati val ard" deb meni lavh birla ilgari yaratding andin so'ng osmon bosh ko'tarib va aydi: "Ey bor Xudovando sen meni oy va oftob va yulduzlar birla ziynat berding, Kalomingda xabar berding. "Va laqod zayyannas samaad dunya va bimasobiha" deb, sen bul bandangni mendin yaratg'il", deb va lekin hammalarini gumoni bul erdiki mandin yaratur deb Hazrat Odam alayhissalom bizlardin yaratur deb har qaysilarini muddaolari shul erdi, ammo zamini karim andin hech ovoz chiqmadi va hech nimarsa demadi, g'ayri aks shikastalikdin o'zga hech nimarsa demadi, boshini quyi solib turdi. Allohu taolodin farmon bo'ldiki, ey zamin, sandin boshqa har qaysilari Odam alayhissalomni yaratmog'imni o'zlarig'a gumon qildilar. Sen na uchun xomush bo'lding va hech so'z demading dedi. Anda zamin aydi: "Illohi san hamma rozlarg'a va so'zlarg'a o'zing donosen va bilursenkim Arsh o'zini kattalig'ig'a tamanno va noz qilur va osmon o'zini balandlig'ig'a noz qilur va har

qaysilari o'z martabalarini balandlig'ig'a havo qilurlar va men nima martabadadurmanki, Sani yaratodurgon aziz bandangni o'zimg'a kamon qilurmanki, hamma to'rt oyoqliq mahluqlaringni oyog'ini ostida yotg'udaman", dedi. Andin so'ng Xudovand Karimdin farmon bo'ldi va aydi: "Ey zamin, sen buncha shikastalikni o'zingg'a ixtiyor qilding menga bisyor xush keldi emdi hamma ishlar sandin paydo bo'lur", - dedi.

Ushbu parchaga e'tibor qaratsak, muallif o'z fikrlarini dalillash va ta'sirchanlikni ta'minlash maqsadida iqtibos san'atidan o'rinali foydalangan. Ya'ni Haq taoloning yer yuziga banda yaratib xalifa qilishi bilan bog'liq "Moida" surasining 54-oyatidan

نَجْنُونَ وَيَحِنُونَ

"yuhibbuhum va yuhibbunahu" (Alloh taolo ularni yaxshi ko'radi, ular ham o'z Robbilarini yaxshi ko'radilar) qismini hamda "Baqara" surasining 30- oyatining dastlabki qismidan

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً

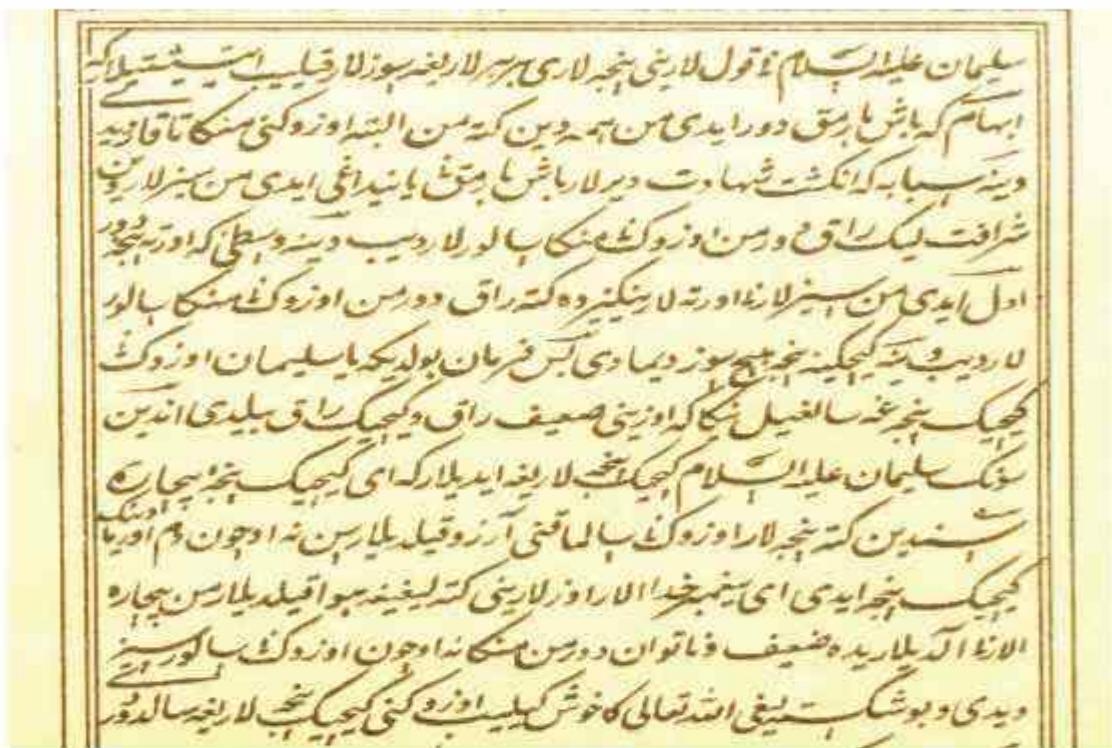
"Va iz qola robbuka lilmalaikati inni jailun fil arzi xoliyfah" (Eslang: Vaqtiki, Pobbing farishtalarga: "Men yer yuzida xalifa qilmoqchiman"), - keltirgan.

Shuningdek, muallif insonni yaratilishida da'vogar bo'lgan har bir ashyoni alohida keltirib, ularning odamni yaratilishidagi fikrlarini asarda qayd etish bilan qanoatlanmaydi. Balki, ayni masala bilan bog'liq oyati karimalarni iqtibos qilib, mulohazalarini asoslashga harakat qiladi. Masalan, arsh odamni o'zidan yaratishini istab, Allohning o'zi haqida Qur'onda "Arshul azim" (Buyuk arsh) deya e'tirof etilamganligini "Naml"-surasining 26-oyatining oxirgi qismini keltirsa, kursining da'vogarligi haqida fikr yuritib, "Baqara" surasining 255-oyatini keltiradi: وَسَعَ كُرْسِيَهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ "Vasia kursiyyuhus samavati val ard" (Uning kursisi osmonlar-u, yerni qamragan).

Ayni zamonda osmon ham insonni o'zidan yaratilishini istab Allohga iltijo qiladi. Bunda esa iqtibos sifatida "Mulk" surasi 5-oyatining dastlabki qismi keltiriladi: وَلَقَدْ زَيَّنَتِ الْمُنَّاَنَّ دُنْيَا بِمَصْبِحٍ "Va laqod zayyannas samaad dunya va bimasobiha" (Va darhaqiqat, Biz dunyo osmonini chiroqlar (yulduzlar) bilan ziynatlab qo'yidik).

Shunda muallif Allohning tuproq (zamin)ning shikasta holda turganini, o'zining hech bir sifatini aytib maqtanmayotganligini qayd etadi. Va ayni holatning Haq taologa xush kelgani va yaratmoqchi bo'lgan xalifasi – odamni undan yaratishiga qaror qilganligiga urg'u beradi. Ma'lumki, ayni masalalar talqini Rabg'uziyning "Qissasi Rabg'uziy" sida ham keltiriladi. Ammo Zafar Buxoriy Qur'oniy

qissalar targ'ibiga bag'ishlangan asarlardan farqli o'laroq, Odam (a.s) bilan bog'liq qissa tarkibida qissa mavzusiga mos holda Sulaymon (a.s.) bilan bog'liq parchani ham keltiradi. Bunda muallif, asosan, kamtarlikda yuksak kamol borligini e'tirof etishni maqsad qilib qo'yadi:

Joriy vozuvdagি tabdili:

Endi bul ham bir misoldurki va anga o'xshash so'zdurki, vaqtiki, Hazrat Sulaymon alayhissalomning qo'llarig'a xosiyatlik uzuk solmoqg'a ixtiyor qildi. Sulaymon alayhissalom qo'llarini panjalari bir-birlarig'a so'zlar qilib aytishdilarki, ibhomki bosh barmoqdur aydi: "Man hammadin kattamen, albatta, uzukni manga taqar", derdi va yoni sabbobaki ani shahodat derlar bosh barmoqni yonidagi aydi: "Man sizlardin sharofatlikroqdurman uzukni manga solarlar", dedi. Vustoki o'rta panjadur ul aydi: "Men sizlarni o'rtalaringizda kattaroqdurman uzukni manga solurlar", dedi. Kichkina panja hech so'z demadi. Bas farmon bo'ldiği: "Yo Sulaymon, uzukni kichik panjangg'a solg'il, negaki o'zini zaifroq va kichikroq bildi". Andin so'ng, Sulaymon alayhissalom kichik panjalarig'a aydilarki: "Ey kichik panja, nechun sandin katta panjalar uzukni solmoqni orzu qildilar sen na uchun dam urmading?" Kichik panja aydi: "Ey payg'ambari xudo, alar o'zlarini kattalig'ig'a havo qildilar man bechora alarni oldilarida zaif va notavonman manga na uchun solursizki?!" dedi. Va bu shikastalig'i Alloh taologa xush kelib uzukni kichik panjalig'a soldurdi.

Parchada qayd etilganidek, kibrga berilmaslik, o'zni kamtar

tutish Alloh nazdida ham yuksak maqom egasi bo'lmoq uchun asos hisoblanadi. Shuning uchun payg'ambar (a.s.) bilan bog'liq hikoyatni keltirish lozim deb topilgan. Muallif ayni masalaga ancha keng yondashadi, ya'ni yuqoridagi payg'ambar bilan bog'liq hikoyatdan so'ng, vali zotlarga tegishli hikoyatni ham keltirishni maqbul deb biladi: "Va yana bir so'zdurki, Sulton Boyazid Bistomiy quddasallohu sirrohu Haq subhanahu va taolog'a munojot qilib aydilarki: "Ey bor Xudoyo Xudovando, sani dargohingga qaysi nimarsa loyiqdurki, amr qilsang men ani qilsam bajo va dil deb". Bas, Alloh taolodin farmon bo'ldiki: "Uch nimarsa meni xaridimda yo'qdur, agar sanda bo'lsa kelturgin toki man xaridor bo'lay".

Sulton Boyazid Bistomiy so'radilarki: "Xudoyo Xudovando, u uch narsa nimarsa nimadur?". Bas, Alloh taolodin nido keldiki: "Ul uch nimarsani biri dil shikastalikdur, ikkinchisi shuldurki tilidin har taqsirot o'tsa tavba qilmoqlikdur, uchinchisi shuldurki o'zini zaif va bechorahol bilmoqdur".

Demak, qissada odam yaratishi lozim bo'lgan unsur tuproq ekanligi ta'kidlangan. Ammo ijodkor Haq taolo o'ziga xalifa qilmoqchi bo'lgan odamni yaratish uchun tuproqni shunchaki tanlanmaganligiga urg'u beradi. Ya'ni xoksorlik, kamtarlik fazilatlari zaminni shunday ulug' maqomga ko'targanligini asoslash maqsadida asosiy qissa orasiga Sulaymon (a.s) va Boyazid Bistomiy hikoyatlarini kiritgan. Muallifning bundan maqsadi asarda didaktik ruhni kuchaytirish, ya'ni insonlarga o'z asli kabi kamtar, kamsuqum bo'lishiga undash ekanligi anglashiladi. Shundan so'ng, mazkur qissa orasida "Endi Alloh taolo Odam alayhissalomni vujudi shariflarini paydo qilmoq to'g'risidagi farishtalarning lavhul mahfuzida bitikliklardin Alloh taolog'a so'zlag'onlarini bayonida", deb nomlangan kichik hikoyat berilgan. Bunda asosiy e'tibor insonning yaratilishi, farishta va inson orasidagi tafovut, lavhul mahfuzda inson haqidagi bitiklarga qaratiladi: "Va bilmox kerakkim, Alloh taolonning irodasi Odam alayhissalomni muborak jasadlarini ofariyda qilmoq bo'ldi. Farishtalar aydilar: "Ey bor Xudoyo, lavhul mahfuzda bizlar bitiklik ko'rdukki, Odam alayhissalom befarmonlik qilur va aning farzandlari gunohkor va zinokor qilg'uvchi va nohaq qon to'kg'uvchi bo'lur deb, bas, bizlar sani poklig'ingga hamd va sano ayturmiz va bandaligingni qilurmiz va farmoyishingni bajo keltirurmiz. Na uchun shundoq odamni yaratursen?", dedilar. Farmon bo'ldiki: "Ey farishtalar, dam urmanglar, ilmu qadim birla xo'p bilurman va sizlar bilmassizlar", dedi.

Muallif payg'ambarlar qissalarida keltirilgan an'anaviy syujet

Alloh taoloning Odam jasadini yaratmoqchi bo'lib, farishtalarga bir siqim tuproq keltirishni buyurgani va bunda Jabroil, Mikoyil, Isrofil farishtalar zaminning nolalariga e'tibor qaratib, quruq qo'l bilan qaytganligi, shunda Haq taolo Azroyil farishtani yuborganligi bilan bog'liq mulohazalarga ham alohida o'rinn ajratgan: "Qola taolo inni a'lamu ma'la ta'lamun andin so'ng farmon bo'ldiki: "Ey Jabroil, zaminni oldig'a borg'il bir qas qism tuproq olib keltur", deb. Andin so'ng Jabroil alayhissalom zamin oldig'a kelub xohladilarki, bir musht tuproq olg'oylar zamin hol tili birla aydi: "Ey malak, hikmat ul Xudoyi sani yaratibdur mandin bir narsa olmag'il". Andin so'ng Jabroil alayhissalom qaytdilar va aydilar: "Ilohi, sen donoroqdursan! Zamin sani nomingni qasamyod qilib aydiki: "Mandin bir nimarsa olmag'il", deb. Andin so'ng Mikoil va Isroilga ham farmon bo'ldiki: "Boringlar, yerdin bir musht tuproq olib kelinglar!" – deb. Yer ularg'a ham aydi: "Ey farishtalar, sizlarga qasam billahki ul Parvardigor hamma nimarsag'a qudrati bor sizlar mandin bir nimarsa olmanglar", - deb erdi alar ham qaytdilar. Andin so'ng Azroyil alayhissalomga farmon bo'ldiki: "Bor, Azroyil, zamindin bir musht tuproq olib kelgil", - deb. Anda Azroyil alayhissalom zamin oldig'a yaqin keldilar xohladilarki bir musht tuproq olg'ay va qo'llarini tuproqqa uzatdilar, o'shal zamon yer yana qasamga keldi anda Azroyil alayhissalom aydi: "Ey Yer, dam urmag'il xomush bo'lg'ilki, sandin bir musht tuproq olsam ham yana o'zingg'a berurman", - deb. Azroyil alayhissalom yerdan bir musht tuproq olib komil Xudog'a bordi. Va yana Xudodin farmon bo'ldiki: "Ey Azroyil, senga qasam mening uchun berdi na uchun andoq tuproqni olding", dedi. Anda Azroyil alayhissalom aydi: "Agar chandiki mandin sanga qasam berdi, ammo saning farmoning qasamidan ulug'roqdur deb oldim", - dedi. Farmon bo'ldiki: "Ey Azroyil, agar chandiki mani farmonbardorlig'im qilding va yana bechora tuprog'a rahm qilmading man bu tuproqdin Odamni banda qilurmanki Odamni ruhini qobizi san bo'lursan", - dedi. Ammo zaminni tuproq bermaslig'ig'a sabab nima erdi. Vaqtiki, Allah taolodin farmon bo'ldiki: "Ey zamin, sandin Odamni aforiyda qilmoqni xohladim". Anda zamin bu nidoni eshitib qo'rqib titradi nola qildiki: "Agar mendin Odamni xalq qilsang, nofarmonlik qilur", deb tuproq bermasligini sababi shul erdi. Endi Allah taoloni irodasi shuldur Azroyil alayhissalom yerdin tuproq olib keldi, anda yetmish ming yil o'tdi".

Bu kabi an'anaviy syujet ifodasini Nosuriddin Rabg'uziyning "Qissayı Rabg'uziy" sida ham ko'ramiz. Mazkur an'anani davom ettirgan Zafar Buxoriy qur'oniy iqtiboslarga ham alohida e'tibor

qaratganki, bu bilan ifoda uslubida ta'sirchanlikka erishgan: "Hazrat Odam alayhissalomning muborak jasadlarini qudrati birlan mavjud qildi. Andin so'ng **"Va nafaxtu fihi min ruhiy"** oyatini mazmuni birla qolib Odamg'a ruh damida bo'ldi. Andin so'ng Odam alayhissalomni badanlarig'a jon kirgan so'ng o'shal on turib olturdilar va aksa uradilar va aydilar "Alhamdulillahi Robbil alamiyn va ala kulli haal", deb. Va Hazrat Robbul olamiyn javob qildiki: "Yarhamukalloh".

Mazkur parchada Qur'oni Karimdag'i "Sod" surasining 72-oyatidan bir qism iqtibos keltirilgan: **وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُّوحِي** "Va nafaxtu fihi min ruhiy" (Va Men Odamga o'z tomonimdan bo'lgan ruhni pufladim). Mazkur oyat ifodasi badiiy adabiyotda ham ancha keng targ'ib qilingan. Hatto nazmiy asarlarda ham ushbu oyatga ishora qilinganligi ma'lum. Hazrat Navoiy, Xo'janazar Huvaydo, So'fi Olloyor ijodi shular jumlasidandir.

Aytish lozimki, muallif asosiy e'tiborni farishta va inson orasidagi munosabatga qaratadi, ya'ni farishtalar muttasil ibodatda bo'lib, bandalikni to'liq ado etayotgan bir paytda odam esa yaratilib q Allohning nazarida ekanligi bilan bog'liq mulohazalar asarda keng targ'ib qilingan: "Va anda farishtalar aydilarki: "Ilohiy, Odam hanuz sani bandaligingni qilib topmay nechun anga "yarhamukalloh", - deb javobi karim qilding? Bizlar necha yildurki sani bandachililingda erurmiz va sani yod qilib tasbehingni ayturmiz, ammo bu lutfi karam bizlarni haqqimizda yo'qdir. Odam bir marta sano aytg'onig'a o'shal on "yarhamukalloh", - deb javob berding. Haq subhanahu va taolo farishtalarig'a itob qilib ayturki, "Ey farishtalar, sizlar meni bandalarimni haqida nima so'zlarni aytursizlar, emdi ko'ringlarki, bandalarim menga nechuk farmonbardorlik qilurlar deb va bunda yana aydi: "Ey farishtalar, mening bandalarimni gunohlarig'a qaramanglarki, man bul bandalarimni boshig'a ko'p nimarsalarni paydo qildimki, sizlarga yo'qdur, misli yamoq va yemoq ichmoq va shahvati nafs va havo va hirs va vasvasa, shayton va makoni dunyon berdim. Ey farishtalar, agar shu aytalg'ondin bir-birini sizlarga bersam, albatta, sizlar ham gunoh qilar erdingizlar". "Ey farishtalar, sizlar meni Arsh va kursimni va yana behisht va do'zaximni(ng) hammasini maoniy ko'zlar birla ko'ruba ibrat olursizlar meni bu bandalarim bulardin birini ko'rmaslar, ham g'oyibona iymon keltirurlar".

Asarda muallif keltirgan har bir fikrlarini asoslashga harakat qiladi. Bunda ikki yo'ldan foydalangan:

- 1) Qur'on oyatlaridan iqtibos;
- 2) Qur'oni oyatlarga talme' (ishora).

Asardan olingan yuqoridagi qator parchalardagi iqtiboslar muallif maqsadini aniq yetkazishga xizmat qilganligini anglash mumkin. Qolaversa, Qur'on oyatlariga talmeh qilingan o'rirlarga ham e'tiborga molik. Masalan, quyidagi parchada "Soffat" surasining 102-110-oyatlari mazmuniga ishora qilinganligini ko'rish mumkin: "Emdi bilmak kerak va eshitmak kerakkim, Odam to'g'risidin Alloh taolo farishtalarg'a nima itoblar qilur? Vaqtiki, Hazrat Ibrohim alayhissalomg'a farmon bo'ldiki: "Yo Ibrohim, o'g'lingni meni rizolig'im uchun yo'llimg'a qurbanliq qilg'il". O'shal on amru Xudog'a taxir bo'lmasun deb qo'lllarig'a pichoq oldilar va o'g'illarini qurbanliq joyig'a olib bordilar: "Ey o'g'lum, Xudodin amr bo'ldiki: "O'g'lingni meni rizolig'im uchun qurbanliq qilg'il", - deb. Toki sani Xudo yo'lig'a qurbanliq qilurman", - dedilar. Ul vaqtida Hazrat Ismoil Ibrohim alayhissalomg'a aydilar: "Ey Padari Buzrukvor, amr Xudog'a taxir bo'lmasunki bir jondur necha jon bo'lsa va agar yetmish ming jon bo'lsa ham Xudoni rizolig'i uchun berdim", - dedilar. Ul holida Ibrohim alayhissalom Ismoil alayhissalomni bog'zilarig'a pichoq surdilar".

Ayonki, mazkur hikoyat ham Odam (a.s) bilan bog'liq qissada zikr etilgan. Muallif ayni xarakterda yaratilgan asarlardan farqli o'laroq, qoliplash usulidan foydalanib, qissada qator hikoyatlarni keltirib o'tadi, ammo bu parchalar mantiqan qissada ilgari surilgan g'oyaning davom ettirilishiga xizmat qilgan. Shuningdek, Yusuf (a.s) bilan bog'liq hikoyat ham ayni xarakterda yaratilgan. Ya'ni insonning Alloh amrlarini mahkam tutuvchi, qolaversa, o'z Rabbisidan qo'rqb gunohdan tiyilishi kabi mulohazalarni asoslash uchun yana bir kichik hikoyat, ya'ni Yusuf va Zulayxo voqealarini keltiradi. Bu o'rinda ham muallif "Yusuf" surasining 23-24-oyatlari mazmuniga ishora qiladi: "Yana bir voqeadurki, ul vaqtiki Zulayho Hazrat Yusuf alayhissalomning o'z joyig'a olib kirdi va uyini yetti eshiklarini mahkam qildi va andin so'ng Yusuf uy bo'lsa bor xilvat joyi ham bor husn va jamol ham bor. Emdu seni hargiz qo'ymasmen to mening murodimni hosil qilmasang, deb Yusuf alayhissalomg'a yopishdi, anda Yusuf alayhissalom aydilar: "Ey Zulayho, bul so'zni demagilki, Xudoysi taolo hozir va nozirdir. Xudo biladurki, men sen bilan hargiz zino qilmoqchi emasmen", dedilar".

Zafar Buxoriy badiiy asar talabidan kelib chiqib, nafs qutqusi va undan omon qolish masalasiga urg'u berib, asarda juda ta'sirchan badiiy ifodalarni ham keltirgan. Bu go'zal ifodalarni muallifning novatorligi sifatida baholash mumkin: "Anda Zulayho aydi: «Ey Yusuf, seni ishqingni shakari mani mahkam tutibdur, ko'p betoqat va beoromdurman. Man endi nechuk sabr qilurman», dedi. Anda

Yusuf alayhissalom aydilar: «Ey Zulayho, menga nimani ko'rding, buncha besabr, beorom bo'ling?». Zulayho aydi: «Ey Yusuf, nechuk sabr va toqat qilurmanki, boshindag'i zulf va kokillaringni ko'rib va mubtalo bo'ldum», dedi. Anda Yusuf alayhissalom aydilar: «Ey Zulayho, soch va kokillardan nima foyda bor, avval go'rga qo'yg'onda to'kiladurg'on bir natni mo'ylaridur», dedilar. Anda yana Zulayho aydi: «Seni ikki nargiz shahlo ko'zlarining aksiga mubtalo bo'ldum». Va yana Yusuf alayhissalom aydilar: «Ey Zulayho, go'rg'a qo'yulg'onda ikki ko'zim ham badandin oqib tushib ketar», dedilar. Anda Zulayho aydi: «Men seni shirin so'zlarining do'st tutar men», dedi. Va yana Yusuf alayhissalom aydilar: «Ey Zulayho, odamiki o'ldi, tiliga muhr bosilur, so'zlayonmaydur», dedilar. Va yana Zulayho aydi: «Ey Yusuf, men seni boshingdin oyog'ingg'acha do'st tutar men», dedi. Yusuf alayhissalom aydilar: «Ey Zulayho, go'rda odamni hamma bandi bo'g'imlari biri-biridan ayrilib, judo bo'lur», deb ko'p nasihatlar qildilar. Zulayhoni ko'nglig'a hech ta'sir qilmadi.

Asardan ma'lum bo'ladiki, Yusuf payg'ambar Haq taolo qahridan qo'rqiб, rahmatidan umidvor bo'lib, uning rizoligi uchun zino qilmaydi. Muallif odam farzandlari ana shunday Allohniz zohiriyo ko'zlar bilan ko'rmasalar-da, xuddi ko'rib turgandek, nafslarini tiyadilar va unga ibodat qiladilar, deb farishtalardan ularning ustun ekanligi masalasiga alohida urg'u beradi. Shuning uchun ayni masala bilan bog'liq Yunus payg'ambar haqidagi Qur'oniy hikoyat ham keltiriadi. Asarda bu hikoyatdagi voqealar orqali "Saffot" surasining 142-143-oyatlariga ishora qilingan: "Va yana bu so'zni eshitingkim, Xudoni irodasi birla Yunus alayhissalomni baliq qornig'a yutdi, boz Xudoyi taolo Yunus alayhissalomg'a uch qorong'uluqni ato qildi. Birisi, balig'ning ichini qorong'ulig'i, ikkinchi, daryoni qorong'ulig'i, uchunchi, kechani qorong'ulig'i, vaqtiki Yunus alayhissalom balig'ni qornig'a kirdilar o'shal on namozg'a qo'l bog'ladilar va tillarini Xudoni zikrig'a va tasbehig'a ochdilar".

Zafar Buxoriy ana shu asoslarni keltirib, Alloh taoloning insonni farishtalardan ustun qilib yaratganligini ta'kidlaydi. Zero, mazkur qissa Odam (a.s)ga bag'ishlangan bo'lsa-da, boshqa nabilar va hatto, valiullohlar bilan bog'liq kichik hikoyatlarni ham qissa orasida keltiriadi. Shu asosdan so'ng, farishtalarga Odam (a.s.)ga sajda qilishni buyurgani, ammo shayton sajda qilmaganligi, shu bois unga la'nat tamg'asi bosilganligini qayd etadi: "Ey farzandi Odam, farishtalar Odamg'a ikki martaba sajda qildilar, sizlar ikki martaba sajda qilinglar deb. Al-g'araz shayton sajda qilmadi. Farmon bo'ldiki". Ey Mal'un, ne uchun befarmonliq qilding va bandayi barkazidimni

pisand qilmading, sajda qilmading, va takabbur qilding, takabbur qilg'uvchi do'stim emasdur, nechun tarki farmonliq qilding, sani dargohimdin ronda qildim, dog'i la'nat muhrini nopol peshonang-g'a bosdim, - dedi".

Ushbu parchada "Xijr" surasining 32-35-oyatlariga ishora qilingan. Asarda aytishicha, Shayton: «Bir kun har banda mo'minni ko'nglig'a kirib, yil uch yuz oltmis kun hamla qilib, vasvasa qilurman», dedi. Shunda Haq taolo aytdi: «Ey Mal'un, o'z lutfi karamim birla bandayi mo'minning ko'nglig'a nazar rahmatim birla uch yuz oltmis kun qararmen», - dedi.

Shayton insonga sajda qilmaganligi uchun la'natlanadi, shuning uchun u odamga dushmanlik nazari bilan qarar va har jabhada unga yomonlikni ilinar edi. Muallif asarda Odam(a.s.)-ning jannatdan tushirilishlarining bosh sababi ham shaytonning yomonliklari, odamga vasvasa qilishidir, degan xulosani qissaga singdirgan va fikrlarini "Baqara" surasining 35-oyatidan keltirilgan iqtibos bilan asoslagan: "Alqissa andin so'ng, Haq subhanahu va taolodin bas Odam alayhissalomg'a farmon bo'ldiki, Havo birla behishtga kirib yuringlar va behishtni ne'matlaridan yenglar va ichinglar, ammo bug'doy daraxtini(ng) oldig'a aslo bormanglar va yemanglar. Va yana aydi: "Ey Odam, bu daraxt(ning) mevasini agar yesangizlar, bas, zolimlardandursizlar". Va bu oyatni mazmuni birlaki, "Fa takunaa minaz zolimiyn", munda nima hikmat bor va nima sir borini qudrati birla O'zi bilur. Andin so'ng shayton Havvoni vasvasa qildi. Shayton Havvoni tili bo'lub vasvasa qilib, Odamg'a aydi: "Ey Odam, man avval bug'doy daraxti oldig'a bordum, bug'doydin yedum, mani nega yeding deb man qilmadi. Sani kim man qildiki, bul daraxtdan yemaysan?" - dedi. Anda bejon Odam gumon qildiki, bu so'z Havvodandur deb. Odam Havvo xohladiki, bug'doyni bir donasidin olib, muborak og'izlarig'a soldilar. Shunda bug'doy Odam (a.s.)ning bo'g'izlariga bormay, "bosqlaridan izzat toji uchdi, badanlaridan hullayi Jannat qochdi", ya'ni jannatdan tushirildilar. Yer yuziga tushib, "sharmandalikdan Odam bosqlarini quyi qilib, osmong'a hargiz qaramadilar. Va kecha va kunduz yig'idan hargiz to'xtamadilar. Chunon yig'ladilarki, ikki ko'zlaridin suv chashma va buloq bo'lib oqdi. Havvodaki, parrandalar yer yuzig'a oqqon ko'z yoshini suyini ichdilar".

Odam (a.s.) cheksiz faryod va nadomat bilan ko'z yosh to'kdilar. Bu istig'forlarini Alloh qabul qildi va muborak bosqlarini ko'tarib, Arshga boqdilarki, bir bitikka ko'zlarini tushadi. Muallif ana shu jihatlarni ham asarda go'zal ifodalagan: "Bu farmon birla Odam

alayhissalom taskin topdilar. Besh yuz yildin so'ng osmon tarafga boqdilar. To Arshi Azimg'acha ko'zlarig'a hech yerda qolmadi va yana Arshi Azimda bitikliq ko'rdilarki, "La ilaha illallohu Muhammadur Rosululloh", - deb yozilgan".

Qissada keltirilishicha, Odam (a.s) Allohdan bu yozuv haqida so'radilar va aytdilarki, "Ul qandoq zotni ismidurki, Sani osmoning birla qo'shilibdur?" Va shul hol farmon bo'ldiki: "Ey Odam, na uchun hayratda qoldingki, bu baxt farzand sani farzandlaringdandurki, agar bu farzanding o'rtada bo'lmasa erdi, sen ham yaratilmas erding va o'n sakkiz ming olam ham yaratilmas erdi", dedi. Va yana Xudolig'imni ham oshkor qilmas erdim dedi.

Xulosa

Qissadan oydinlashmoqdaki, Allah taolo yer yuzini, jami insonlarni, qolaversa, o'z Xudolik qudratini namoyon etish uchun Muhammad (s.a.v)ni yaratgan ekan. Demak, mazkur asarda ham "Qissasi Rabg'uziy"dagi singari Qur'onda nomlari zikr etilgan payg'ambarlar haqida turli hajmdagi qissa keltirilgan bo'lsa-da, bularning barchasini Muhammad (s.a.v.) obrazi birlashtirib turadi.

"Durrul majolis" toshbosmasidagi "Odam (a.s.) qissasi"ni tabdil va tahlil qilish asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

1) "Durrul majolis" Qur'oni karimda nomlari zikr etilgan payg'ambarlar hayoti hikoya qilingan Qur'onlyi qissa xarakteridagi asar bo'lib, dastlab fors tilida yaratilgan, so'ng, turkiy tilga tarjima qilinib, "Durrul majolisi turkiy" nomi bilan yuritilgan;

2) muallifning kitobda iqtibos yoki talmeh vositasida o'z mulohazalarini asoslashi, albatta, asarning Qur'onlyi qissalardagi ifoda uslubini saqlashga harakat qilganligini ko'rsatadi;

3) asarda Qur'onda nomlari keltirilgan hamma payg'ambarlarga alohida sarlavha ostida qissa berilmagan bo'lsa-da, ma'lum sarlavhadagi qissalarda boshqa payg'ambarlar bilan bog'liq kichik hikoyatlar ham kiritilgan. Masalan, Odam (a.s) qissasida Sulaymon, Ibrohim, Yusuf, Yunus (a.s)lar bilan bog'liq hikoyatlar kiritilgan;

4) an'anaviy Qur'onlyi qissalardan farqli o'laroq, qissalar tarkibida valilar bilan bog'liq kichik hikoyatlar ham kiritilgan. Masalan, Odam (a.s.) qissasida Boyazid Bistomiy haqidagi kichik hikoyat mavjud. Ayni holat asarda didaktik ruhni yanada kuchaytirishga xizmat qilgan.

Adabiyotlar

در المجالس سيف ظفر البخاري طشقند ١٩٢٣ هجري

Navoiy asarlari tilining izohli lug'ati. 1983. 4 jildlik. 1-jild. Toshkent: Fan.

- Navoiy asarlari tilining izohli lug'ati.* 1983. 4 jildlik. 2-jild. Toshkent: Fan.
- Сирожиддинов, Ш.С. 2019. *Матншунослик сабоқлари*. Тошкент.
- Богин, Г. И. 1984. *Модель языковой личности в её отношении к разновидностям текстов*. Автореф. дисс. д-ра фил. наук. Ленинград.
- Рабғузий Носируддин Бурҳонуддин. 1990. *Қисаси Рабғузий*. Биринчи китоб. Тошкент.
- Рабғузий Носируддин Бурхониддин. 1991. *Қисаси Рабғузий*. 2-китоб. Тошкент.
- Куръони Карим.* 2011. Шайх Мухаммад Содик Мухаммад Юсуф таржимаси. Тошкент.
- Куръони карим маъноларининг таржима ва тафсири.* 2004. Таржима ва тафсир муаллифи Абдулазиз Мансур. Тошкент.
- Usmon Turar. 1999. *Tasavvuftarixi*. Toshkent: Istiqlol.

The interpretation of Adam (a.s) in the work "Durrul majolis" by Saif Zafari Bukhary

Zilola Amonova¹
Azizbek Boqiyev²

Abstract

In this article, the story related to Adam (pbuh) from Saif Zafari Bukhari's «Durrul Majolis» is analyzed. This lithograph is stored in the Bukhara Regional Library named after Abu Ali Ibn Sina under inventory number 726. This unique resource was published in 1910 at the Gholomi printing house in Tashkent and consists of 240 pages. Although the book was published in Tashkent, it is tentatively being studied under the name "Bukhara lithograph" because it is kept in the fund of Bukhara manuscripts. This source story belongs to the series of prophetic works, and tells the story of the twelve prophets whose names are mentioned in the Holy Qur'an. The book also contains stories about companions and sheikhs. In addition, a place is reserved for various didactic stories. The first chapter

¹ Zilola K. Amonova – doctor of philology, associate professor of the Uzbek language and literature department of BuxSU.

E-mail: zilolajonamonova@gmail.com, z.q.amonova@buxdu.uz

ORCID ID: 0000-0001-7710-3065

² Azizbek A. Boqiyev – Bukhara State University Master's student of Textology and Literary Source Studies.

E-mail: mullomuxtaras7@gmail.com

ORCID ID: 0009-0002-7919-8437

For citation: Amonova, Z., Boqiyev, A. 2024. "The interpretation of Adam (a.s.) in the work "Durrul majolis" by Saif Zafari Bukhary". *Golden Scripts* 2: 28–41.

of the lithograph is called "The body of Hazrat Adam, peace be upon him, describes the creation of the blessed." This short story is quite large in terms of volume, it consists of 11 pages. Although the story is dedicated to Adam, there are also small stories about Sulayman, Yusuf, Yunus.

Key words: *Durrul Majolis, Saif Zafari Bukhari, lithograph, publication, Basmala, Qur'an, Hadith Sharif, Adam, Sufism, art.*

References

- Dar Al-Majlis, Saif Zafar Al-Bukhari.* 1329. Tashkent.
- Navoiy asarlari tilining izohli lug'ati.* 1983. 4 jildlik. 1-jild. Toshkent: Fan.
- Navoiy asarlari tilining izohli lug'ati.* 1983. 4 jildlik. 2-jild. Toshkent: Fan.
- Sirojiddinov, Sh. S. 2019. *Matnshunoslik saboqlari.* Toshkent.
- Bogin, G. I. 1984. *Model yazikovoy lichnosti v yeye otnoshenii k raznovidnostyam tekstov.* Avtoref. diss. d-ra fil. nauk. Leningrad.
- Rabg'uziy Nosiruddin Burhonuddin. 1990. *Qisasi Rabg'uziy.* Birinchi kitob. Toshkent.
- Rabg'uziy Nosiruddin Burxoniddin. 1991. *Qisasi Rabg'uziy.* 2-kitob. Toshkent.
- Qur'oni Karim.* 2011. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf tarjiması. Toshkent.
- Qur'oni karim ma'nolarining tarjima va tafsiri.* 2004. Tarjima va tafsir muallifi Abdulaziz Mansur. Toshkent.
- Usmon Turar. 1999. *Tasavvuftarixi.* Toshkent: Istiqlol.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

"Oltin bitiglar - Golden Scripts" jurnali - Sharq adabiyoti va madaniyati, ijtimoiy-ma'naviy hayoti, tilshunoslik va aniq fanlar, dinshunoslik va ilohiyotshunoslikka oid ahamiyatli qo'lyozma manbalar, xalq og'zaki ijodi namunalariga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlar xulosalarini chop etishga mo'ljallangan.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiyl talablar

Qo'lyozmalar yil davomida o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, turkiy tillarda topshirilishi mumkin. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr etmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etishi kerak.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (oltinbitiglar@gmail.com) elektron pochtasiga yuborilishi kerak. Iqtiboslar va izohlar bo'yicha MS Word menejerini qo'llash lozim.

Barcha qo'lyozmalar muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan yuboriladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oraliq'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantirilishi lozim.

Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

100–150 so'zdan iborat o'zbek va ingliz tillaridagi abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so'zdan kam bo'limgan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstrakt maqolaning maqsadi, metodologiyasi va natijalarini qisqacha ifodalashi kerak.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi lozim.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar; nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tillarda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola sarlavhasidan keyin sahifaning o'ng chetida muallifning ism-familyasi yozilib, oxiriga yulduzcha (*) ishorasi qo'yiladi va sahifa pastida muallif haqidagi qisqa ma'lumotlar beriladi: F.I.O., ilmiy daraja va unvon; ish joyi; e-pochta va ORCID ID (raqami).

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.
Maqola bo'limlari sarlavhasi – yotiq, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimonini aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi.
Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchanining berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oraliq'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida () satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavilda [] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satrboshidan, boshqa barcha qatorlari abzasdan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

6.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mymkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mymkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi.
Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:
[Xondamir, Makorim, 17[±]]

7.2. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011. *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(b). *O'zbekadabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011(a), 99]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Vohidov, Rahim va Husniddin Eshonqulov. 2006. *O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi*. Toshkent: Adabiyot jamg'armasi nashriyoti.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va Eshonqulov 2006, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida va *boshqalar* deb ko'rsatiladi:

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Navoiy ijodida Ya'juj-Ma'juj obrazi." *Alisher Navoiy va XXI asr*, Shuhrat Sirojiddinov muharrirligida, 130 – 133. Toshkent: Mashhur-press.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 131]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalanilgan sana.

Adizova, Iqboloy. 2020. *Thinker poetess of the East*. Germany: Lambert Academic Publishing. <https://www.lap-publishing.com/>. 12.07.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Adizova 2020, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

7.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Alimuhamedov, Rixsilla. 2018. "Qadimgi turk-moniy adabiyoti." *Oltin bitiglar* 1: 65 - 76.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Alimuhamedov 2018, 70]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI - bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Saddi Iskandariy" dostonidagi adabiy ta'sir va o'ziga xoslik masalasi xususida." *O'zbekistonda xorijiy tillar* 3: 229 - 235. doi: 10.36078/1596780050.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 231]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro'yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo'yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo'lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko'rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi. Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. "Jomiy "Xamsa" yozganmi?." *O'zbekiston adabiyoti va san'ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Sobirov, Ergash va Akmal Kenjayev. 2010. "Milliy qadriyat va globallashuv". *New York Times*, 27.02. <http://www.nytimes.com/28/us/28health.html>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sobirov va Kenjayev 2010, 17]

Maqola so'ngida foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosiga tartibida beriladi. Adabiyotlar ro'yxati ikki qismidan iborat bo'lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko'rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini "The Chicago Manual of Style, 16th Edition" qo'llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle.havolasidan> ko'rib olishingiz mumkin.

Ushbu son “Oltin bitiglar” tahririyatida sahifalandi.
Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib
ko'chasi 103-uy.
e-mail: oltinbitiglar@gmail.com
Tel.: +99894 697-97-04

Bosishga 30. 06. 2024-yilda ruxsat etildi
Qog'oz bichimi 70x100 1/16/.
nashriyot bosma tabog'i: 8

Jurnal 2017-yil 26-oktyabrdan O'zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot agentligi tomonidan № 0940 raqami bilan ro'yxatdan o'tgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lган ro'yxatga kiritilgan.

Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqriz qilinmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi.

“Mashhur-Press” bosmaxonasida chop etildi.
Buyurtma №0440 Adadi 300 dona.
Bosmaxona manzili: 100129 Toshkent, Markaz 15, 1-uy. Tel.:
+99890 900 75 77,
+99894 659 94 62